

ТИМ МАРШЪЛ

ПЛЕННИЦИ НА
ГЕОГРАФИЯТА

ДЕСЕТ КАРТИ, РАЗКРИВАЩИ ВСИЧКО,
КОЕТО ТРЯБВА ДА ЗНАЕТЕ ЗА
СВЕТОВНАТА ПОЛИТИКА

Предговор от сър Джон Скарлет

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	7
Увод	9
1. Русия	19
2. Китай	53
3. Сащ	85
4. Западна Европа	117
5. Африка	145
6. Близкият изток	177
7. Индия и Пакистан	225
8. Корея и Япония	257
9. Латинска Америка	285
10. Арктика	315
Заклучение	337
Показалец	343
Благодарности	351

ПРЕДГОВОР

Вече е общоприето да мислим и да твърдим, че живеем в изключително нестабилно време. Казват, че светът никога не е бил толкова непредсказуем. Подобни изявления провокират внимателен, дори скептичен отговор. Имаме основания да внимаваме. Светът винаги е бил нестабилен, а бъдещето по определение е непредсказуемо. Тревогите ни в момента със сигурност биха могли да са и по-големи. Ако не друго, стогодишнината от 1914-а би трябвало да ни го напомня.

Независимо от това несъмнено настъпват някои фундаментални промени, които имат съществено значение за нашето бъдеще и това на децата ни, без значение къде живеем. Икономическите, обществените и демографските изменения, които са свързани с бързата технологична промяна, оказват глобални въздействия, отличаващи нашата епоха от тази преди нас. Може би затова толкова често говорим за „изключителна несигурност“ и затова „геополитическите“ коментари са се превърнали в бързоразвиваща се индустрия.

Тим Маршъл е извънредно добре подготвен, в личен и професионален план, да допринесе за този дебат. Пряко е участвал в много от най-драматичните развития през последните двацет и пет години. Както ни напомня в увода си, бил е на фронтовата линия на Балканите, в Афганистан и Сирия. Виждал е как решения и събития, международни конфликти и граждански войни могат да бъдат разбрани

само след пълен обзор на надеждите, страховете и преубежденията, формирани от историята, и как те на свой ред се обуславят от физическата среда – географията, в която са се развивали хората, обществата и държавите.

В резултат на това книгата е пълна с уместни сведения от непосредствено значение за нашата сигурност и благосъстояние. Какво е повлияло на руските действия в Украйна? Не успяхме ли (ние, Западът) да го предвидим? Ако не, защо? Докъде ще стигне Москва сега? Чувства ли се Китай най-накрая сигурен в сухопътните граници, които приема за естествени, и как това ще се отрази на подхода на Пекин към военноморските сили и САЩ? Какво означава за другите държави в региона, в това число Индия и Япония? Над двеста години САЩ се възползват от изключително благоприятните географски условия и от богатството на природни ресурси. Сега разполагат с неконвенционални петрол и газ. Ще засегне ли това глобалната им политика? Съединените щати имат необикновена сила и издръжливост, тогава защо се говори толкова много за техния упадък? Непреодолими ли са дълбоко вкоренените различия и емоции в Северна Америка, Близкия изток и Южна Азия, или можем да зърнем някаква надежда за бъдещето? Най-сетне и може би най-важно за нашата страна, Великобритания, една от най-големите световни икономики – как реагира Европа на несигурността и на близките и по-отдалечени конфликти? Както отбелязва Тим, през последните седемдесет години (и особено след 1991 г.) Европа е свикнала с мира и благоденствието. Рискуваме ли да започнем да ги приемаме за даденост? Все още ли разбираме какво става около нас?

Ако имате желание да помислите върху тези въпроси, прочетете книгата.

Сър Джон СКАРЛЕТ
директор на Тайната разузнавателна
служба (МИ6), 2004 – 2009

УВОД

Владимир Путин твърди, че е религиозен човек, голям последовател на руската православна църква. Ако наистина е така, сигурно всяка вечер преди лягане си казва молитвата и пита Бог: „Защо не си сложил планини в Украйна?“.

Ако Бог беше направил планини в Украйна, тогава огромната земна шир, която представлява Северноевропейската равнина, нямаше да е толкова привлекателна територия за постоянни нападения над Русия. В сегашния ѝ вид обаче Путин няма избор – той трябва най-малкото да направи опит да контролира равнините на запад. Така е с всички народи, малки или големи. Водачите им стават пленници на географията, което ограничава възможностите им и оставя много по-малко място за маневриране, отколкото предполагате. Така е било с Атинската империя, с персийците, с вавилонците и преди тях. Отнася се за всеки вожд, който търси възвишение, за да защити племето си.

Земята, на която живеем, винаги ни е формирала. Формирала е войните, властта, политиката и общественото развитие на народите, които днес населяват почти цялото земно кълбо. Технологията може да е преодоляла разстоянията помежду ни в психическото и физическото пространство, но лесно забравяме, че земята, на която живеем, работим и отглеждаме децата си, е от огромно значение, а изборът на онези, които ръководят седемте и

половина милиарда жители на планетата, в известна степен винаги ще зависи от реките, планините, пустините, езерата и моретата, ограничаващи всички нас, както е било винаги.

Общо взето, нито един географски фактор не е по-съществен от останалите. Планините не са по-важни от пустините, нито пък реките – от джунглите. В различните части на света различни географски особености са сред преобладаващите фактори, определящи какво могат и какво не могат да правят хората.

В широкия смисъл геополитиката разглежда начините, по които международните отношения могат да бъдат разбрани посредством географските фактори. Не само физическият ландшафт – естествените планински прегради или мрежите от речни връзки например, – но и климатът, демографията, културните региони и достъпът до природни ресурси. Подобни фактори оказват съществено влияние върху множество различни аспекти на нашата цивилизация, от политическата и военната стратегия до общественото развитие на хората, в това число езика, търговията и религията.

Тези физически дадености, обуславящи националната и международната политика, често се пренебрегват както в историографията, така и в съвременните анализи на световните отношения. Географията категорично е фундаментална част от въпросите „защо“ и „как“. Може да не е най-определящият фактор, но със сигурност е най-пренебрегваният. Да вземем например Китай и Индия – две огромни държави с многобройно население и много дълга граница помежду си, които нямат много общо нито в политическо, нито в културно отношение. Не би било изненадващо тези два гиганта да са воювали няколко пъти помежду си, но всъщност, с изключение на една битка през 1962 г., продължила само месец, това не се е случвало. Защо? Защото между тях се намира най-висо-

ката планинска верига в света и е практически невъзможно големи военни колони да се придвижат през или над Хималаите. Разбира се, с напредъка на технологиите се появяват начини за преодоляване на това препятствие, но физическата преграда продължава да възпира, затова двете държави насочват външната си политика към други региони, докато продължават да се държат внимателно под око.

Отделни лидери, идеи, технологията и други фактори също играят роля във формирането на събитията, но тя е временна. Всяко следващо поколение отново ще се изправя пред физическото препятствие, което представляват Хиндукуш и Хималаите, пред предизвикателствата на дъждовния сезон и пред затрудненията, причинени от ограничения достъп до природни ресурси или източници на препитание.

Тази тема ме заинтригува за първи път, когато отразявах войните на Балканите през деветдесетте години на миналия век. Отблизо наблюдавах лидерите на различни народи, били те сърби, хървати или босненци, които умишлено напомняха на „племената“ си древните разделения, а също и отколешните подозрения в един регион, проникнат от различия. След като веднъж хората са разделени, не е трудно да бъдат противопоставени едни на други.

Отличен пример е река Ибър в Косово. Османското владичество над Сърбия е затвърдено след битката при Косово поле през 1389 г., провела се близо до мястото, на което Ибър тече през град Митровица. През следващите векове сръбското население започва да се оттегля отвъд реката, докато албанските мюсюлмани постепенно слизат от планинския регион Малесия в Косово, където към средата на XVIII век вече са мнозинство.

Бързо прескачаме в XX век, където все още откриваме отчетливо етническо и религиозно разделение, приб-

ПЪРВА ГЛАВА

РУСИЯ

---

*Необятен (прил.): който не може да се вземе в обятия;
много обширен, просторен.*

ИСЛАНДИЯ

СЕВЕРЕН ЛЕД

Свалбарг
(Норвегия)

Франц-
Иосифова
земя

Норвежко
море

Баренцово
море

НОРВЕГИЯ

ШВЕЦИЯ

ДАНИЯ

Мурманск

Нова
земя

Скагерак

ФИНЛАНДИЯ

Калининград
(Русия)

ЕСТОНИЯ

Санкт Петербург

ПОЛША

ЛАТВИЯ

ЛИТВА

БЕЛАРУС

УКРАИНА

МОЛДОВА

Москва

Северноевропейска
равнина

Р

У

Западносибирска
равнина

Черно море

Урал

ТУРЦИЯ

ГРУЗИЯ

АРМЕНИЯ

АЗЕРБАЙДЖАН

КАЗАХСТАН

СИРИЯ

ИРАК

ИРАН

УЗБЕКИСТАН

ТУРКМЕНИСТАН

КИРГИЗСТАН

ТАДЖИКИСТАН

АФГАНИСТАН

К

О В И Т О К Е А Н

САЩ
Аляска

- ..... Граница между Европа и Азия
- Държавна граница
- - - - - Спорна граница

Северна
земя

Новосибирски
острови

Берингов проток

Берингово море

Полярен кръг

Охотско море

полуостров
Камчатка

Сахалин

езеро
Байкал

Владивосток

СЕВЕРНА
КОРЕЯ

Японско море

ЮЖНА
КОРЕЯ

ЯПОНИЯ

Т И Х И О К Е А Н

МОНГОЛИЯ

И Т А И

Жълто море

1000 мили

1000 км

Русия е необятна, най-необятната. Огромна е. Простира се на седемнайсет милиона квадратни километра, обхваща единайсет часови зони; това е най-голямата държава в света.

Горите, езерата, реките, замръзналата тундра, степта, тайгата и планините ѝ също са необятни. Размерът ѝ отдавна е проникнал в нашето съзнание. Където и да се намираме, там е и Русия, може би на изток или на запад, на север или на юг – руската мечка е някъде там.

Неслучайно мечката е символ на тази огромна нация. Стои си там, понякога спи зимен сън, понякога ръмжи, величествена е, но и страховита. Руснаците избягват да наричат това животно по име, боейки се да не призават тъмната му страна. Наричат го *медведь*, „който яде мед“.

Поне 120 000 *медведа* живеят в страната, простираща се върху Европа и Азия. На запад от планината Урал е европейска Русия. На изток е Сибир, който стига до Берингово море и Тихия океан. Дори през ХХI век прекосяването на държавата с влак отнема шест дни. Лидерите на Русия трябва да обхващат тези разстояния и тези разлики, за да формират адекватна политика, а в продължение на векове те са гледали в най-различни посоки, но най-вече на запад.

Авторите, които правят опит да достигнат до сърцето на мечката, често използват знаменитото наблюдение на Уинстън Чърчил за Русия, направено през 1939 г.: „Това е гатанка, обгърната в тайнственост, затворена в една загадка“, само че малцина довършват изречението, чийто край звучи така: „но може би има ключ. Този ключ е руският национален интерес“. Седем години по-късно той използва този ключ, за да отключи своята версия на отгово-

ра на загадката, твърдейки: „Убеден съм, че няма нещо, на което да се възхищават повече от силата, и няма нещо, което да презират повече от слабостта, особено военната слабост“.

Думите му спокойно могат да се отнесат към днешните управници на Русия, които, макар и под прикритието на демокрацията, са авторитарни по природа и в основата на всичко пак е националният интерес.

Ако Владимир Путин не мисли за Бог и за планините, той мисли за пица. По-конкретно, за формата на парче пица – клин.

Тънкият край на този клин е Полша. Там обширната Северноевропейска равнина, простираща се от Франция до Урал (дължината ѝ от юг на север е 1600 км и образува естествена граница между Европа и Азия), е широка само около 500 километра. Започва от Балтийско море на север и стига до Карпатите на юг. Северноевропейската равнина обхваща цяла западна и северна Франция, Белгия, Нидерландия, северна Германия и почти цяла Полша.

От руска гледна точка това е двуостър меч. Полша представлява сравнително тесен коридор, в който Русия може при необходимост да вкара въоръжените си сили и така да попречи на врага да напредне към Москва. Оттам обаче клинът започва да се разширява – при границата на Русия широчината му вече е над 3500 км и е изцяло равнинен до Москва и отвъд нея. Дори голяма армия ще се затрудни да защитава тази линия. Русия обаче никога не е била завладявана от тази посока, донякъде поради стратегическата си дълбочина. Докато противниковата армия стигне до Москва, снабдителните линии стават невъзможно дълги – грешка, допусната от Наполеон през 1812 г., и повторена от Хитлер през 1941-ва.

По същия начин географията защитава Русия и в Далечния изток. Трудно е да се придвижи армия от Азия в

азиатската част на Русия, където няма много цели за атакуване освен сняг, а и най-много да се стигне до Урал. Така врагът ще се окаже с огромно териториално завоевание при трудни условия, с дълги снабдителни линии и постоянен риск от контраатаки.

Ще кажете, че никой няма намерение да нахлува в Русия, но руснаците не мислят така и имат основание. През последните 500 години са атакувани няколко пъти от запад. Поляците навлизат през Северноевропейската равнина през 1605 г., последвани от шведите под предводителството на Карл XII през 1708-а, французите с Наполеон през 1812-а и германците на два пъти в двете световни войни, през 1914 и 1941 година. Ако го погледнем по друг начин, започвайки от Наполеоновото нашествие през 1812-а, добавяйки Кримската война от 1853 – 1856 г. и двете световни войни до 1945-а, руснаците са воювали във и покрай Северноевропейската равнина средно веднъж на всеки два-сет-три-сет години.

В края на Втората световна война през 1945 г. руснаците окупират териториите, превзети от Германия в Централна и Източна Европа, част от които се присъединяват към Съветския съюз, който все повече заприличва на старата Руска империя. През 1949 г. се сформира Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО), обединяваща европейски и северноамерикански държави, за защита на Европа и Северния Атлантик от заплахата от съветска агресия. В отговор повечето комунистически държави в Европа, под руско ръководство, създават Варшавския договор през 1955 г. – договор за отбрана и взаимопомощ. Предполагало се, че този договор е железен, но днес разбираме как в началото на осемдесетте години на XX век вече ръждясвал, а след рухването на Берлинската стена през 1989-а се разсипал на прах.

Президентът Путин не обича последния съветски президент Михаил Горбачов. Обвинява го за подкопаване-